

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ КАТЕГОРІЙ ОЦІНКИ ТА
КВАЛІТАТИВНОСТІ PECULIARITIES OF INTERACTION**

Лариса ШУТАК

ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», Чернівці (Україна)
society@bsmu.edu.ua**BETWEEN THE CATEGORIES OF ASSESSMENT AND
QUALITATIVENESS**

Larysa SHUTAK

Higher State Educational Establishment of Ukraine
«Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID 0000-0001-8038-4080,
RESEARCHER ID S-61-30-2016

Лариса Шутак. Особенности взаимодействия оценки и качественности. В статье рассматривается категория качественности и ее взаимосвязь с категорией оценки. Доказывается, что качественность в речи выступает манифестантом субъективной оценки, ведь оценка способствует выявлению ценности предмета, действия, признака и связана с актом сравнения, с помощью которого выявляется сходство и различие признаков, осуществляется акт определения отношения к ним, проявляется процесс оценки через сравнение.

Ключевые слова: категоризация мира, категория качественности, категория оценки, качество, свойство, признак.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. У сучасній лінгвістиці є актуальною проблема категоризації мовних одиниць. Концептуальна картина світу як глобальна цілісна система інформації про універсум формується на основі предметно-пізнавальної діяльності людини за участю різноманітних типів мислення. З-поміж основних способів організації інформації, що стимулюють пізнання дійсності, вирізняють категоризацію світу, основу якої складає здатність людської свідомості виділяти з потоку інформації загальні ознаки, що регулярно повторюються в певних ситуаціях. Цей процес супроводжується фіксацією таких ознак за допомогою мовних засобів і, таким чином, концептуальна ланка знаходить своє позначення та долучається до системи концептуальних взаємодій.

Однією з фундаментальних мовних категорій, яку розглядають у мовознавчому, філософському, культурологічному аспектах є категорія *якості*. Дослідження особливостей категорії *якості*, а також її взаємодія з категорією оцінки і є **об'єктом** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. До питання, що стосується поняття *якості* / *якості*, зверталися А.В. Бондарко, Н.Н. Болдирева, З.Г. Бурдіна, Є.С. Кубрякова, Л.А. Манерко, Ю.С. Степанова, В.В. Дегтярьова, Є.Б. Лежньова, Є.П. Юздова – у російському мовознавстві; І.Р. Вихованець, А.П. Загнітко, К.Г. Городенська, О.І. Бондар, В.М. Ожоган, О.К. Безпояско – в українському мовознавстві. Заслужують на увагу праці лінгвістів, які вивчали мовні категорії *якості* та кількості на матеріалі інших мов (німецької, англійської, французької), зокрема Б.Ж.Куанбаєва, С.В. Кабанова, А.А. Живогляд, І.А. Бехта, А.Г. Басманова та ін.

Метою пропонованої роботи є з'ясування взаємо-

дії категорії *якості* та оцінки. Вибір теми статті зумовлений необхідністю вивчення категорії *якості* в лінгвістичному аспекті, зокрема у дослідженні її взаємодії з категорією оцінки. Це дасть можливість зануритися до проблем взаємопроникнення абстрактного та чуттєвого компонентів мови і мислення, з'ясувати залежність вживання тих чи інших *якості* одиниць від загальної емоційності висловлення та соціального статусу мовця, а також допоможе у вивченні змістового боку й структури семантичної будови категорії *якості*, що виводиться з потреб філологічної науки у вирішенні проблеми сутності та структуризації мовних категорій загалом у зв'язку із завданнями виявлення та осмислення „змістовного каркасу мови”, а у перспективі наближення до проблеми концептуалізації людського сприйняття, шляхів та способів репрезентації знань.

На думку багатьох вчених, основним змістом категорії *якості* є „ознаковість об'єкта, усвідомлена людиною, сутнісна якість, що з'являється у процесі взаємодії з об'єктом”. Вона об'єднує основні уявлення людини про якість і становить систему, в центрі якої ядро – одиниці з власне вираженням *якості* значень, навколо нього – мовні одиниці, які несуть у собі ще й інші значення, зокрема *якості*, *якості*, *якості*, *якості*, *якості* тощо. Треба зауважити, що ці значення мають здатність перетинатися, таким чином з'являються зони семантичного перетину. Проте у структурі поля *якості* усі елементи пов'язані так званним семантичним індикатором (семантика *якості*), а також факторами, з-поміж яких зовнішня (наявність загальних функціонально-семантичних характеристик) і внутрішня (виявляється у взаємодії, перетині одиниць функціонально-семантичного поля *якості*, які вступають у різноманітні семантичні відношення) цілісність, ієрархічна організація елементів поля. Своє формальне

вираження категорія квалітативності отримує через класи слів-кваліфікаторів – прикметники та прислівники, які, відповідно, модифікують іменники та дієслова.

Уперше категорію якості виокремив Арістотель, який вкладав у це поняття сукупність властивостей предмета, що вирізняють його з-поміж інших. За Арістотелем, поняття якості і властивість вважалися синонімічними. Але насправді у кожній властивості виявляється якість. „Визначення якості через властивість, а властивості через якість складає, на перший погляд, враження кола. А насправді цим підкреслюється єдність категорій. За такого розуміння якість та властивість як понятійні категорії вступають у складні ієрархічні відношення. З одного боку, якість визначається як сукупність властивостей, з іншого – у кожній окремій властивості виявляється якість. Таким чином, вибудовується гносеологічний ланцюжок: від властивості до якості, від якості до властивості”¹. Згодом поняття якості досліджував Гегель, який звернув увагу на єдність якості та кількості, тобто якісно визначену кількість, яка взаємодіє з мірою. До категорії квалітативності як категорії філософської зверталися Будда, Ван Чун, Анаксагор. Висока зацікавленість до вивчення квалітативності чи якості залишається нині.

Якість – це насамперед ставлення людини до предметів, ознак, процесів. Вона залежить і від психофізіологічних та інтелектуальних властивостей людини, оскільки якість не може бути абсолютною, вона суб’єктивна. Як зауважує О.С. Шибкова, категорія квалітативності „з’являється тільки тоді, коли з’являється людина в об’єктивній реальності”, і також додає: „якщо властивість – категорія, що належить об’єктивній дійсності, то якість – категорія людського світу, до якої разом з дослідженою природою належить і сама людина, і результати її діяльності”².

Остаточного витлумачення проблеми ні у філософії, ані в мовознавчій науці немає досі. Імовірно причиною загадкової сутності поняття якості є те, що воно динамічне та багатоаспектне. Це виявляється насамперед у різноманітності виконуваних нею функцій, зокрема у мовознавстві.

Категорія квалітативності у мовознавстві повинна розглядатися з погляду антропоцентричності, тому що вона не може існувати окремо від носія мови, адже базується на ціннісному ставленні людини до якостей предмета мовлення, заснованих на антропоцентризмі, суб’єктивності та об’єктивності мови. Під якістю розуміємо оцінку основних властивостей людини, а також відповідність еталону, прийнятому в суспільстві. Саме тому понятійна категорія квалітативності пов’язана з оцінкою, насамперед суб’єктивною, яка досліджується як на рівні семантики, так і на рівні синтаксису. Таким чином, квалітативність у мовленні виступає маніфестантом суб’єктивної оцінки, котра, на думку багатьох вчених, ґрунтується на опозиції „добре” / „погане”.

Зміст категорії квалітативності полягає не лише у тому, що вона репрезентує якісні характеристики предмета, але й в оцінюванні його властивостей. У зв’язку з цим варто зазначити, що поняття *квалітативність* та *оцінка* взаємопов’язані, взаємозумовлені. Тільки людина здатна оцінити властивість, а отже, визначити якість предметів чи висловити своє ставлення щодо цих предметів, явищ, процесів, а значить без присутності людини не можуть бути виявленими ні якість, ані оцінка, а предмети існують безвідносно до навколишніх обставин. На думку С.Г. Крамарової, „оцінка як семантична категорія відображає не реальний світ, а взаємозалежність між світом, що існує, і його ідеалізованою моделлю, співвідноситься з суб’єктивним фактором відображення дійсності, у зв’язку з чим не має параметра об’єктивної істинності”³.

Мовна категорія оцінки відображає процес мислення, який призводить до встановлення цінностей різних об’єктів. „Категорія оцінки визнається функціонально-семантично і має особливий, єдиний для всіх репрезентивних одиниць зміст, численну ієрархічну структуру; пов’язана з модальністю, експресивністю та емоційністю...»⁴. Оцінка – це мислетворчий процес, що сприяє виявленню цінності предмета, дії, ознаки, пов’язана з актом порівняння, за допомогою якого виявляється подібність та відмінність ознак (наявність у них спільних і відмінних характеристик), здійснюється акт визначення відношення до цих ознак, тобто з’являється процес оцінки через порівняння. При чому трапляються випадки, коли оцінне значення може бути основним семантичним наповненням одиниць з квалітативним значенням (*прекрасний, чудовий, дивний, потворний* тощо), а іноді оцінне значення виражається тільки одним із компонентів семантичної структури (наприклад, лексема „*капризувати*”).

На думку Л.М.Васильєва, оцінні відношення зумовлені не об’єктивним членуванням світу, а суб’єктивним, в основі якого не реальні якості предметів і явищ, а лише наші суб’єктиви про них судження, наші емоційні реакції на них і висновок про їхню роль у нашому житті⁵. Загально визнано, що конотативні лексеми мають не тільки номінативну частину значення, а й прагматичну, що в свою чергу як один із елементів містить оцінний компонент. Оцінка є центральною ланкою в ієрархічній структурі конотативного макрокомпонента фразеологічного значення. Оцінка з одного боку виявляє об’єктивне, а з іншого – суб’єктивне ставлення людини до об’єкта. „Систематизуючи пізнавально-оцінну діяльність людини, категорія „якість” фіксує результати комунікації людини з об’єктами реальності і відображає усталені лінгвокультурні та соціокультурні ціннісні уявлення, визначаючи місце людини у фізичному та соціальному просторі”⁶. Якісне, таким чином, можна розуміти як таке значення номінанта, що вміщує і об’єктивне, і суб’єктивне (ці два поняття нерозривно взаємопов’язані).

¹ Kbanova S.V. Virazheniya kil'kisnoyakisnih vidnoshen' sintaksichnimi strukturami anglijs'koyi movi: dis... kand. filol. nauk. [Expression of quantitative and qualitative relationships syntactic structures of English], Harkiv, 1997, P.22.

² Shibkova O.S. Stanovlenie kategorii Kachestvo": logika, gramatika, kognitika [Formation of the category "Quality": Logic, Grammar, kognitika], Stavropol'. Izd-vo SGU, 2006, P. 63.

³ Kramarova S.G. Konstruktsii s semantikoj obuslovlennosti v indonezijskom yazyke: dis... kand. filol. nauk [Constructions with semantiko obuslovlennosti in yndonezyyskom language: dis... candidate. fylol. Science.], S. Peterburg, 2002, P. 45.

⁴ Chernyavskaya V.E. Diskurs vlasti i vlast' diskursa. Problemy revehogo vozdeystviya [The discourse of power and authority discourse. Problems revehogo impact], S. Peterburg, 2006, P. 23.

⁵ Vasil'ev L.M. Teoriya semanticheskikh polej [The theory of semantic fields], Voprosy yazykoznavaniya, 1971, № 5, P. 51.

⁶ Shibkova O.S. Stanovlenie kategorii Kachestvo": logika, gramatika, kognitika [Formation of the category "Quality": Logic, Grammar, kognitika], Stavropol'. Izd-vo SGU, 2006, P. 10.

Треба зазначити також, що оцінка „предмета” не є його властивістю, особливо яскраво це виявляється, коли оцінюються ознаки, оскільки одна ознака за різних обставин може мати різні якості, але однакові властивості. Напр.: *розповідати з захопленням, балакати без утину, теревенити цюсили*. Саме тому „розмежовувати поняття „якість” та „властивість” необхідно”⁷. Якість – це відношення людини до предметів, ознак, процесів, яке залежить від різноманітних психофізичних процесів, а також від інтелектуальних можливостей людини. Якість не абсолютно, а відносно суб’єктивна категорія. Чим більше у людини знань і досвіду, тим більше асоціацій, а отже, можливостей аналізувати будь-яку ситуацію чи будь-яку інформацію. Категорія квалітативності „виникає тільки тоді, коли з’являється людина в об’єктивній реальності”, „виникає у людському світі як результат взаємодії з ним, а також засвоєння, присвоєння, осмислення природи і як результат цілеспрямованої діяльності з окремим природним матеріалом”. Якщо властивість – категорія, що належить до об’єктивної дійсності, то якість – це категорія, що належить „світові людини, до якого належить як сама людина, так і сфера її діяльності”⁸. Властивість натомість осмислюється, усвідомлюється, оцінюється людиною, в результаті чого виникає якість об’єкта. Отже, антропоцентризм наскрізь пронизує будь-яку якість, котра зумовлюється властивістю матеріалу, а суб’єктивність якісної оцінки при цьому виявляється особливо яскраво, оскільки залежить від кожної конкретної людини зокрема.

Категорія *квалітативності / якості* має універсальний характер, існуючи в усіх моделях світу як параметр, необхідний для орієнтації людини в просторі та часі у процесі адаптації до природних та соціальних умов існування: для формування повсякденного досвіду індивіда. Формою її вираження є якісні, кількісно-якісні, просторово-якісні та інші відношення, оскільки чуттєво-предметна діяльність людини спрямована на конкретно виражену в квалітативній різноманітності систему об’єктів дійсності з певними для даної ситуації квантитативними, оптативними, темпоральними та іншими характеристиками.

Висновки. Вивчення категорії квалітативності у мовознавчому аспекті зумовлене тенденціями сучасних філологічних студій до опанування системно-функціонального буття мовних одиниць, зокрема необхідності цілісного системного аналізу засобів вираження всіх різновидів квалітативного значення. Категорія квалітативності є маніфестантом категорії оцінки. Мовна категорія оцінки відображає процес мислення, який призводить до встановлення цінностей різних об’єктів, а також сприяє виявленню цінності предмета, дії, ознаки, пов’язана з актом порівняння, за допомогою якого виявляється подібність та відмінність ознак (наявність у них спільних і відмінних характеристик), здійснюється акт визначення відношення до цих ознак, тобто з’являється процес оцінки через порівняння.

Перспективи подальших розвідок. Такі дослід-

ження допоможуть у подальшому вивченні категорійної граматики, зокрема таких її аспектів, як категорія квалітативності та її взаємодія з категорією оцінки в сучасній українській літературній мові.

Shutak Larysa. Peculiarities of interaction between the categories of assessment and qualitiveness. In the article the category of qualitiveness and its interaction with the assessment category are studied. It proves that qualitiveness in speech acts as the demonstrator of subjective evaluation, because evaluation helps to identify the value of the object, actions, and signs and is related to the act of comparison by which similarities and differences of the signs are detected, an act of determining the relation to them is carried out. In other words the process of evaluation through comparison takes place. Since the problem of categorization of linguistic units is topical in modern linguistics. Conceptual image of the world as a global integrated information system of the universe is based on object-cognitive human activity involving different types of thinking. Among the main ways of organizing information that promote understanding of reality, categorization of the world is distinguished. It is based on the ability of the human mind to isolate from the flow of information some common features that are regularly repeated in certain situations. This process is accompanied by fixation of such signs using language means and, therefore, conceptual link is verbalized and integrated into the system of conceptual interactions.

Language category of assessment reflects the process of thinking that leads to the establishment of values of different objects, and helps to identify the value of the object, actions, and signs. It is associated with an act of comparison by which similarities and differences of characteristics are detected (the presence of their common and distinctive characteristics). An act of determination related to these features is carried out. In other words the process of evaluation through comparison takes place.

Key words: Categorization of the world, category of qualitiveness, category of assessment, quality, feature, sign.

Шутак Лариса – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет», автор близько 145 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з яких 1 монографія, 3 розділи до двох колективних монографій, 5 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України. Коло наукових інтересів: категоріальна граMATика української мови, порівняльне мовознавство, українська медична термінологія, лінгвопсихологія, українознавство в системі вищої освіти.

Shutak Larysa – Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Social sciences and Ukrainian Studies of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University»; she is the author of about 145 scientific, educational and critical publications, including 1 monograph, 3 sections in 2 monographs, 5 educational and teaching issues, which was approved by the Ministry of Education of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine. Research interests: Ukrainian, linguistics and cultural studies, problems of the research of Ukrainian medical terminology, the national language education in universities, categorial Ukrainian grammar.

Received: 18.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© L. Shutak, 2017

⁷ Yuzdova L.P. Soderzhanie ponyatiya kvalitativnost' v filosofii i yazykoznanii [The content of the concept of "qualitiveness" in philosophy and linguistics], Vestnik ChTPU, 11, Chelyabinsk : Izd-vo ChTPU, 2008, P. 266.

⁸ Shibkova O.S. Stanovlenie kategorii Kachestvo": logika, gramatika, kognitika. [Formation of the category "Quality": Logic, Grammar, kognitika]. Stavropol'. Izd-vo SGU, 2006, P. 42.